

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE
ȘCOALA DOCTORALĂ „RELAȚII INTERNAȚIONALE
ȘI STUDII EUROPENE”

**Cooperarea transfrontalieră dintre România și Ucraina.
De la frontiera înstrăinată la cea interdependentă prin
intermediul Politicii Europene de Vecinătate**

-Rezumat-

Coordonator științific:

Conf. univ. dr. habil. Adrian Gabriel Corpădean

Student doctorand:

Alexandru Gheorghe Mocernac

Cluj-Napoca,

2023

Cuprins

Introducere.....	8
1. Relevanța temei de cercetare.....	8
2. Contribuția cercetării la domeniul relațiilor internaționale.....	9
3. Scopul și obiectivele cercetării.....	14
4. Întrebări de cercetare.....	16
5. Delimitări temporale și geografice.....	16
6. Cadrul teoretic.....	16
7. Metodologia cercetării.....	23
8. Structura lucrării.....	28
9. Limitele lucrării și direcții ulterioare de cercetare.....	29
Capitolul I. Delimitări Conceptuale.....	32
1.1. Definierea conceptului de frontieră.....	32
1.2. Cooperarea transfrontalieră.....	37
1.3. Regiunea transfrontalieră.....	40
1.4. Integrarea zonei transfrontaliere.....	48
Capitolul II. Evoluția relațiilor dintre România și Ucraina.....	50
2.1. Relațiilor româno-ucrainene în perioada 1917-1923.....	50
2.2. Relațiilor româno-ucrainene în perioada 1923-1991.....	56
2.3. Relațiilor româno-ucrainene în perioada 1991-2022.....	63
2.3.1. Perioada 1991-2000.....	63
2.3.2. Perioada 2000-2014.....	76
2.3.3. Perioada 2014-2022.....	83
2.3.4. Acorduri și mecanisme de cooperare între România și Ucraina.....	88
Capitolul III. Politica Europeană de Vecinătate – instrument al cooperării transfrontaliere româno-ucrainene.....	94
3.1. Considerații generale asupra Politicii Europene de Vecinătate.....	94
3.2. Instrumentele Politicii Europene de Vecinătate.....	105
3.3. Dimensiunile Regionale ale Politicii Europene de Vecinătate.....	114
3.3.1. Uniunea pentru Mediterană.....	114
3.3.2. Parteneriatul Estic al Uniunii Europene.....	116

Capitolul IV. Rolul Politicii Europene de Vecinătate în cooperarea transfrontalieră româno-ucraineană.....	126
4.1. Regiunea de frontieră înstrăinată.....	130
4.1.1. Contextul relațiilor bilaterale.....	131
4.1.2. Factori externi.....	135
4.2. Regiunea de frontieră coexistentă.....	138
4.2.1. Contextul relațiilor bilaterale.....	139
4.2.2. Factori externi.....	142
4.2.3. Influența Politicii Europene de Vecinătate asupra frontierei româno-ucrainene.....	146
4.3. Regiunea de frontieră interdependentă.....	162
4.3.1. Contextul relațiilor bilaterale.....	163
4.3.2. Factori externi.....	165
4.3.3. Influența Politicii Europene de Vecinătate asupra frontierei româno-ucrainene.....	168
4.4. Regiunea de frontieră integrată.....	175
4.5. Analiza comparativă a regiunilor transfrontaliere.....	179
Concluzii.....	186
Bibliografie.....	193
Anexa 1.....	211

Cuvinte cheie: cooperare transfrontalieră, Politica Europeană de Vecinătate, România, Ucraina, relații bilaterale, tipologii, evoluție.

Lucrarea de doctorat intitulată „Cooperarea transfrontalieră dintre România și Ucraina: De la frontiera înstrăinată la cea interdependentă prin intermediul Politicii Europene de Vecinătate” reprezintă un cadru de cercetare dedicat înțelegerii dinamicii cooperării transfrontaliere între cele două țări, a evoluției tipologiilor regiunii transfrontaliere precum și a identificării factorilor care acționează în cadrul acesteia.

Problematica de la care a pornit prezenta cercetare este reprezentată de debutul dificil și evoluția lentă care au marcat cooperarea transfrontalieră dintre România și Ucraina. Buna cooperare care putea fi cultivată în anul 1991, la momentul inițierii relațiilor bilaterale, s-a transformat într-o închidere totală a frontierelor, care a durat până în 2004. Având în vedere blocajul apărut în calea cooperării transfrontaliere în perioada menționată, considerăm că au existat factori care au sprijinit cele două state în depășirea obstacolelor apărute astfel încât ele să fie mai atractive pentru investiții, schimburi economice și implementarea de proiecte comune. Factorii la care facem referire sunt atât interni, legați de contextul istoric al statelor și de interesul lor pentru cooperare, cât și externi, reprezentați de contextul geopolitic și mecanismele utilizate de Uniunea Europeană în vederea apropiării celor două state și încurajării cooperării transfrontaliere.

În acest context, cercetarea noastră își propune să ofere o perspectivă inovativă asupra cooperării transfrontaliere dintre România și Ucraina prin aplicarea modelului interacțiunii regiunilor transfrontaliere propus de Oscar J. Martinez, în vederea identificării evoluției tipologiilor regiunii transfrontaliere româno-ucrainene și analizării stadiului actual al cooperării. O astfel de analiză oferă un plan detaliat al cooperării transfrontaliere dintre România și Ucraina, state vecine care împărtășesc o istorie comună și interese geostrategice importante pentru estul continentului european. Finalizarea analizei ne va permite elaborarea unui set de recomandări pentru actorii implicați în procesele de întărire a cooperării transfrontaliere româno-ucrainene, în vederea definitivării integrării regiunii transfrontaliere și a eficientizării cooperării. Scopul final al demersului nostru de cercetare este de a evidenția influența Politicii Europene de Vecinătate asupra evoluției tipologiilor în cadrul unității transfrontaliere abordate. Prin atingerea acestuia, lucrarea va oferi o perspectivă cuprinzătoare asupra interacțiunii complexe dintre contextul bilateral, Politica Europeană de Vecinătate și dinamica regională.

Pentru a îndeplini scopul propus, am identificat trei obiective de cercetare care se concentrează asupra identificării, analizării și a explicării factorilor care acționează asupra cooperării transfrontaliere. Primul obiectiv propune analiza evoluției relațiilor bilaterale dintre România și Ucraina în perioada 1917-2022, cu accent pe evenimentele cheie care au modelat aceste relații și au influențat cooperarea transfrontalieră. Cel de-al doilea obiectiv vizează cercetarea Politicii de Vecinătate a Uniunii Europene și a instrumentelor sale, pentru a înțelege modul în care aceasta a contribuit la intensificarea cooperării transfrontaliere dintre România și Ucraina. Cel de-al treilea obiectiv constă în analizarea factorilor care au stimulat transformările în regiunea de frontieră româno-ucraineană, având drept rezultat schimbări structurale și identificarea stadiului și tipologiei actuale a frontierei.

După stabilirea clară a scopului și a obiectivelor de cercetare, următorul pas în procesul metodologic constă în abordarea unor întrebări de cercetare care vor servi drept ghid de cercetare și care ne vor ajuta în fundamentarea rezultatelor cercetării:

1. Care sunt factorii interni și externi ce au acționat asupra cooperării transfrontaliere dintre România și Ucraina?
2. Care este tipologia actuală a regiunii transfrontaliere româno-ucrainene?
3. Există premise pentru integrarea completă a regiunii transfrontaliere româno-ucrainene?

Când vine vorba despre cadrul teoretic, am ales să utilizăm teoria neorealistă pentru a putea identifica și explica motivele care au stat la baza deciziilor României și Ucrainei în privința cooperării bilaterale și cooperării transfrontaliere de-a lungul timpului. Principalul teoretician al neorealismului, Kenneth Waltz, propune o abordare conform căreia structura sistemului internațional constrânge actorii să ia anumite decizii, așadar în lucrarea noastră am urmărit trei concepte cheie ale neorealismului respectiv statutul de putere dominantă pentru a identifica principalele state sau alianțe de state care domină sistemul internațional, echilibrarea balanței de putere și alinierea la puterea dominantă, concepte care pot explica acțiunile României și Ucrainei în relația bilaterală.

În vederea definitivării metodologiei cercetării, am ales să utilizăm o analiză de tip calitativ concentrată în mai multe tehnici de cercetare după cum urmează: tehnica de cercetare istorică, tehnica explicativă, interviul semistrukturat, analiza comparativă și modelul interacțiunii regiunilor transfrontaliere. Colectarea datelor va fi realizată prin intermediul consultării literaturii de specialitate și examinării surselor primare, care includ interviuri cu decidenții regionali din regiunile de frontieră ale României cu Ucraina. Acest proces de

colectare a datelor va fi consolidat prin utilizarea surselor secundare reprezentate de tratate, regulamente, directive și acorduri emise de România și Ucraina sau de instituțiile Uniunii Europene.

Structura lucrării

Lucrarea de cercetare este structurată pe patru capitole, care contribuie îndeplinirea scopului și a obiectivelor de cercetare și care răspund la întrebările de cercetare enunțate.

În primul capitol, „Delimitări conceptuale” urmărim fixarea cadrului teoretic al lucrării, clarificând conceptele-cheie utilizate în prezenta cercetare. Acest capitol abordează aspectele esențiale ale frontierelor, ale regiunilor de frontieră, ale integrării acestor regiuni, precum și ale cooperării transfrontaliere, oferind posibilitatea cititorului de a înțelege atât evoluția în timp a acestor concepte, cât și definițiile oferite de literatura de specialitate. Totodată, prin conceptualizarea termenilor utilizați vom evidenția funcțiile lor, precum și importanța pe care o au atât pe plan intern, pentru stat și cetățenii acestuia, cât și pe plan extern, în relația cu alte state.

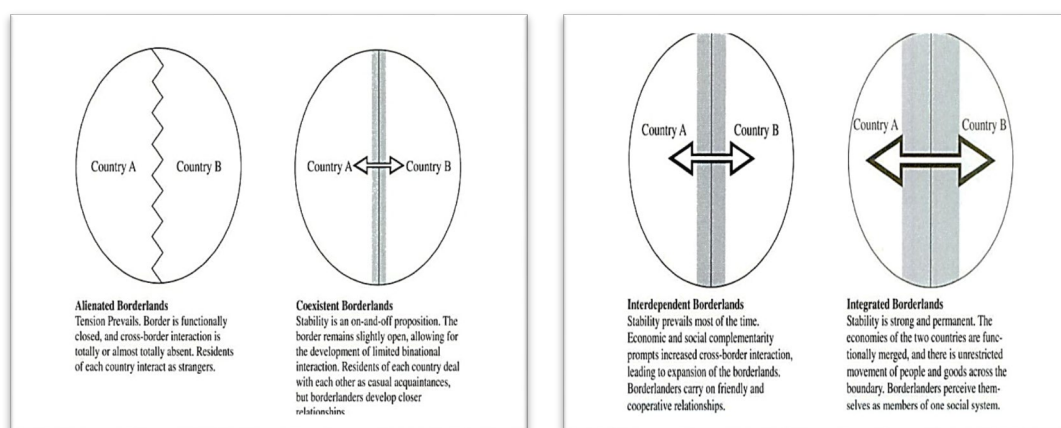
Cel de-al doilea capitol al cercetării, intitulat „Evoluția relațiilor dintre România și Ucraina”, prezintă, din punct de vedere istoric, evoluția relațiilor bilaterale dintre România și Ucraina. Acest capitol este structurat în trei subcapitole, care analizează evenimentele-cheie ale relațiilor de cooperare dintre cele două state din perspectivă neorealistă în perioada creării și funcționării primului stat ucrainean modern (1917-1923), perioada de expansiune, control și destrămare a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (1923-1991), precum și perioada postcomunistă (1991-2022). Demersurile de identificare, explicare și interpretare a evenimentelor majore petrecute în relațiile bilaterale dintre România și Ucraina sunt esențiale pentru îndeplinirea obiectivelor studiului nostru, având în vedere că reverberațiile istorice au un impact major asupra deschiderii statelor către cooperarea transfrontalieră. Perspectiva neorealistă prin care am analizat relațiile bilaterale ne-a permite să explicăm deciziile luate de liderii români și ucraineni în momentele de cotitură ale colaborării, ajutându-ne totodată să identificăm dacă aceste decizii au fost luate în baza intereselor naționale sau dacă au reprezentat constrângeri ale structurii sistemului internațional.

Al treilea capitol, „Politica Europeană de Vecinătate-instrument al cooperării transfrontaliere româno-ucrainene”, se concentrează asupra Politicii Europene de Vecinătate, evidențiind motivația și interesele statelor membre ale Uniunii Europene în crearea unei astfel de politici care să atragă statele din proximitatea frontierelor externe în cooperare. Pe lângă explicarea motivelor intrinseci ale statelor membre, utilizând tehnica explicativă, am clarificat instrumentele și mecanismele Politicii Europene de Vecinătate precum și modul în care acestea

sunt aplicate în cooperarea transfrontalieră dintre statele membre și cele nemembre. Acest capitol ne-a ajutat să identificăm instrumentele care și-au pus amprenta asupra cooperării transfrontaliere româno-ucrainene și să le clarificăm pentru a le putea analiza în cadrul studiului de caz.

Ultimul capitol al lucrării, reprezentat de studiul de caz, intitulat „Rolul Politicii Europene de Vecinătate în cooperarea transfrontalieră româno-ucraineană” este compus din cinci subcapitole și urmărește evoluția tipologiilor regiunii transfrontaliere româno-ucrainene prin aplicarea modelului teoretic al interacțiunii regiunilor transfrontaliere (*Figura 1*) propus de Oscar J. Martinez, evidențierea rolului factorilor interni și externi identificați în cadrul cooperării transfrontaliere precum și identificarea tipologiei actuale a regiunii transfrontaliere.

Figura 1. Modele de interacțiune ale regiunilor transfrontaliere

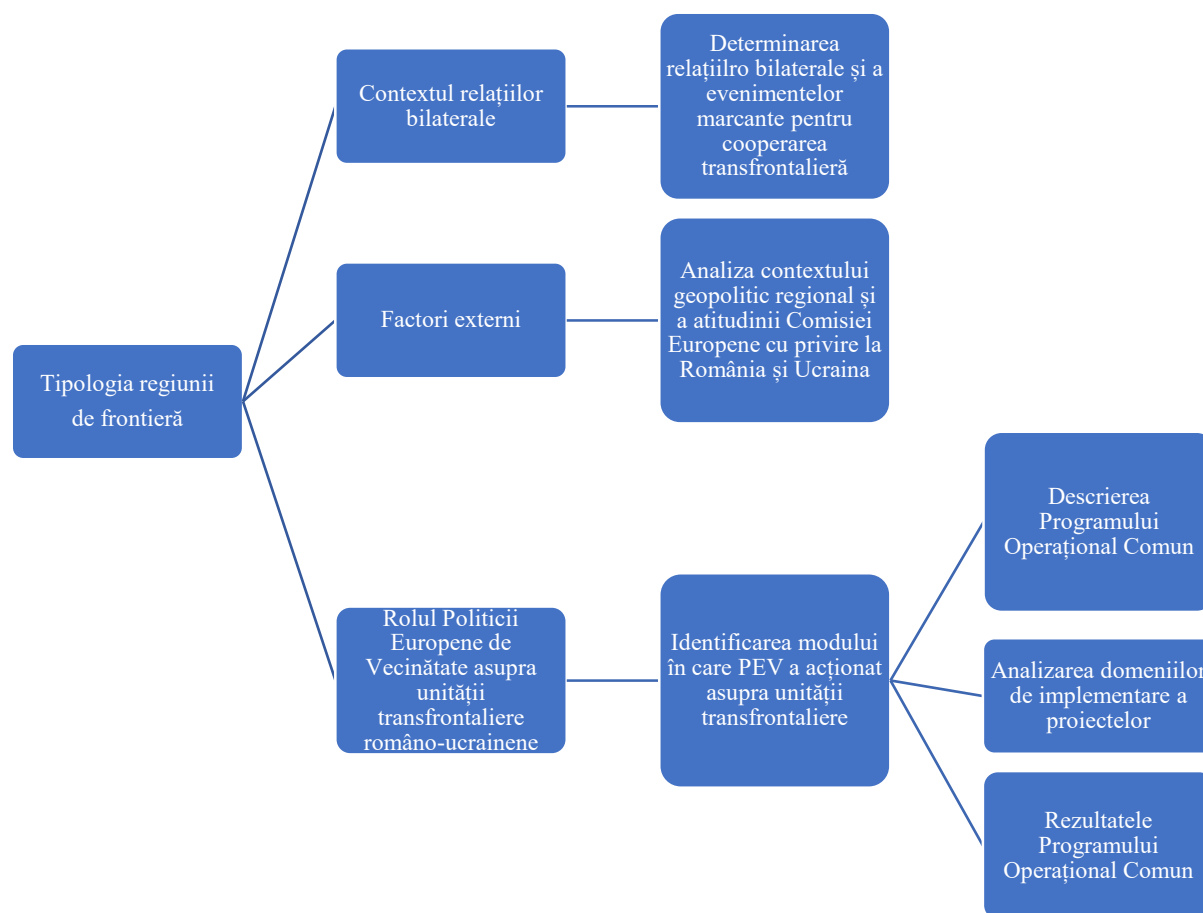
Sursă: Oscar J. Martinez, *Border People. Life and society in the U.S. – Mexico borderlands*¹

Primele patru subcapitole analizează câte una dintre cele patru tipologii de frontieră (înstrăinată, coexistentă, interdependentă, integrată) evidențiate în *Figura 1*, identificând măsura în care caracteristicile acestora s-au aplicat sau continuă să se aplice regiunii analizate de noi, dar și modul în care factorii interni și externi analizați au acționat asupra regiunii transfrontaliere. Cele patru subcapitole au fost realizate urmând o structură fixă, după modelul *Figurii 2*, urmărind aceleași variabile (contextul relațiilor bilaterale, factorii externi, Rolul Politicii Europene de Vecinătate). În cadrul acestor subcapitole interviurile semistructurate, colectate de la respondenți români și ucraineni care lucrează în cadrul Consiliilor Județene din România și al Consiliilor Regionale din Ucraina în departamentele/birourile de scriere și

¹ Oscar J. Martinez, *Border People. Life and society in the U.S. – Mexico borderlands*, The University of Arizona Press, 1994.

implementare de proiecte, ne-au ajutat la identificarea rolului Politicii Europene de Vecinătate, în general, și al Programului Operațional Comun România-Ucraina 2014-2020, în particular, asupra intensificării cooperării transfrontaliere și implicit asupra evoluției tipologiilor regiunii. Structura fixă a celor patru subcapitole, ne-a permis ca în cadrul celui de-al cincilea subcapitol să realizăm o analiză comparativă pentru a determina rolul factorilor interni și externi analizați.

Figura 2. Model de analiză a regiunii transfrontaliere româno-ucrainene

Sursă: Creație proprie

Studiul de caz ne-a permis să identificăm existența unei evoluții a tipologiilor de frontieră, determinată de acțiunile exercitate de factorii interni și externi, analizați ca variabile. Analiza contextului relațiilor bilaterale, a factorilor externi și a rolului Politicii Europene de Vecinătate, în fiecare dintre cele patru tipologii ale regiunilor de frontieră propuse de Martinez, ne-a oferit oportunitatea de a observa interdependența variabilelor în evoluția tipologiilor de frontieră, dar și rolul major pe care Uniunea Europeană, prin Politica de Vecinătate, l-a jucat în acest proces.

În urma cercetării realizate, am constatat că Politica Europeană de Vecinătate s-a evidențiat ca având un rol preeminent comparativ cu ceilalți factori analizați în ceea ce privește influența asupra unității transfrontaliere. Efectul catalizator al Politicii de Vecinătate este evidențiat încă din anul 2004, când a contribuit decisiv la inițierea cooperării transfrontaliere și la trecerea de la tipologia alienată a unității transfrontaliere la cea coexistentă. Capacitatea politicii de susținere a cooperării transfrontaliere este demonstrată și în perioada 2008-2014, când relațiile politice bilaterale româno-ucrainene au cunoscut un regres însă cooperarea transfrontalieră a continuat, fiind susținută de sprijinul financiar oferit de Politica de Vecinătate. Totuși, este important să menționăm un element definițiv identificat în cercetarea noastră, și anume nevoia ca toți factorii analizați să acționeze favorabil asupra unității transfrontaliere, pentru ca aceasta să își modifice structura și să evolueze către o nouă tipologie.

Tipologia actuală a unității transfrontaliere este cea interdependentă iar evoluția către ultima tipologie propusă de Martinez, respectiv cea integrată, este momentan imposibilă datorită conflictului existent pe teritoriul Ucrainei precum și a faptului că între România și Ucraina există îngrădiri legislative care nu permit liberalizarea completă a cooperării transfrontaliere și diminuarea, până la un nivel simbolic, a funcțiilor frontierei. Totuși, bunele relații bilaterale dintre România și Ucraina precum și sprijinul solid oferit de Uniunea Europeană statului ucrainean reprezintă factori care pregătesc evoluția către tipologia integrată, însă această trecere este condiționată de încheierea agresiunii Federației Ruse, securizarea frontierelor externe ale Ucrainei și aprofundarea cooperării acesteia cu Uniunea Europeană prin obținerea statutului de membru sau prin consolidarea procesului de „integrare fără aderare”.

Bibliografie selectivă

1. Anderson, James, *Transitional Democracy: Political Spaces and Border Crossings*, Routledge Taylor and Francis, Londra, 2002.
2. Aurescu, Bogdan și Paris, Elena-Gabriela, „The European and Euro-Atlantic Integration of Romania and the Bilateral Negotiations with Ukraine”, în *Euro-Atlantic Studies*, nr. 5, 2002, pp. 137-144, <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=660623>, accesat la 10.08.2023.
3. Balfour, Rosa și Rotta, Alessandro, „Beyond enlargement. The European neighbourhood policy and its tools”, în *The International Spectator*, vol. 40, nr. 1, pp. 7-20, <https://doi.org/10.1080/03932720508457107>, accesat la 19.08.2023.
4. Baylis, John și Smith, Steve, *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relation*, Oxford University Press, 2001.
5. Bărbulescu, Iordan, Gheorghe; Brie, Mircea și Toderaș, Nicolae, „Cooperarea transfrontalieră între România și Ucraina, respectiv între România și Republica Moldova. Oportunități și provocări în perioada 2014-2020”, în *Studii de Strategie și Politici SPOS 2015*, București, 2016, http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicatii/St-2_Cooperarea-transfrontaliera_final.pdf, accesat la 10.08.2022.
6. Bicchi, Federica, „The Union for the Mediterranean, or the Changing Context of Euro-Mediterranean Relations”, în *Mediterranean Politics*, vol. 16, nr. 1, pp. 3-19, <https://doi.org/10.1080/13629395.2011.547365>, accesat la 10.07.2023
7. Börzel, Anita, Tanja și Van Hüllen, Vera, „One voice, one message, but conflicting goals: cohesiveness and consistency in the European Neighbourhood Policy”, în *Journal of European Public Policy* vol. 21, nr. 7, 2014, pp. 1033-1049, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13501763.2014.912147>, accesat la 29.03.2022.
8. Bosse, Giselle, „The Eastern Partnership and the disintegration of Eastern Europe: The end of the region-building project?”, în *European View*, vol. 13, nr. 1, 2014, pp. 97–108. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1007/s12290-014-0306-6>, accesat la 17.08.2023.
9. Bratton, Michael și Van de Walle, Nicholas, „Explaining Political Liberalization”, în *Democratic Experiments in Africa: Regime Transitions in Comparative Perspective*, 1997, pp. 159-193, <https://doi.org/10.1017/CBO9781139174657.009>, accesat la 29.08.2023.

10. Cărbune, Anatolie, „Building Resilience Through Cross-Border Cooperation Romania, Moldova, and Ukraine. A Comparative Analysis Between Euroregions “Upper Pruth” and “Lower Danube”, în *Global, Regional and Local Perspectives on the Economies of Southeastern Europe*, 2021, pp. 19-32, https://doi.org/10.1007/978-3-030-57953-1_2, accesat la 25.07.2023.
11. Chifu, Iulian, „Relațiile româno-ucrainene în epoca nevoii Parteneriatului Strategic”, în *Polis. Journal of Political Science*, vol. 4, nr. 22, pp. 17-32, <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=829113>, accesat la 20.11.2022.
12. Cioculescu, Filip, Șerban, „De la neîncredere și teamă la cooperare și parteneriat. România și Ucraina după Euromaidan și anexarea Crimeii de către Rusia”, în *Monitor Strategic*, nr. 1-2, pp. 16-28, <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=769195>, accesat la 10.07.2023.
13. Comisia Europeană, „Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: Eastern Partnership”, 2008, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A52008DC0823>, accesat la 18.08.2023.
14. Comisia Europeană, „EU/Ukraine Action Plan”, 09.07.2010, <https://eubam.org/publications/european-neighbourhood-policy-action-plans/>, accesat la 19.08.2023.
15. Comisia Europeană, „Instrument for Pre-accession Assistance (IPA)”, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance_en, accesat la 29.08.2023.
16. Comisia Europeană, „Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument”, 2004, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52004PC0628>, accesat la 20.08.2023.
17. De Sousa, Luis, „Understanding European Cross-border Cooperation: A Framework for Analysis”, în *European Integration*, vol. 35, nr. 6, 2013, pp. 669-687, <https://doi.org/10.1080/07036337.2012.711827>, accesat la data de 20.03.2021.
18. Dekanozishvili, Mariam, „The European Union’s credibility–expectations gap in its European neighbourhood policy: perspectives from Georgia and Ukraine”, în *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 20, nr. 2, 2020, pp. 289-305, <https://doi.org/10.1080/14683857.2020.1767467>, accesat la 29.02.2022.
19. Dumitru, Liviu, „Practica României cu privire la delimitarea și demarcarea frontierelor terestre și a spațiilor maritime”, în *Relații Internaționale. Plus*, nr.1, pp. 30-37, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Practica%20Romaniei%20cu%20privire%20

- [20la%20delimitarea%20si%20demarcarea%20frontierelor%20terestre%20si%20a%20spatiilor%20maritime.pdf](#), accesat la 02.11.2022.
20. Haukkala, Hiski, „The Russian Challenge to EU Normative Power: The Case of European Neighbourhood Policy”, în *The International Spectator*, vol. 42, nr. 2, pp. 35-47, <https://doi.org/10.1080/03932720802057117>, accesat la 02.03.2022.
 21. Jervis, Robert, „Realism, Game Theory, and Cooperation”, în *World Politics*, vol. 40, nr. 3, 1988, p. 317-349, <https://doi.org/10.2307/2010216>, accesat la 01.09.2023.
 22. Kerikmäe, Tanel și Chochia, Archil, *Political and Legal Perspectives of the EU Eastern Partnership Policy*, Springer Cham, 2016.
 23. Kozak, Yuriy și Kravchenko, Ievgen, „Development of the cross-border cooperation of enterprises on the basis of the Cluster Approach”, în *Revista Științifică: Studii Economice*, vol. 8, nr. 2, Chișinău, 2014, pp. 58-65, https://bareiturism.files.wordpress.com/2015/02/revista-nr_-2-an_-viii-2014.pdf, accesat la 04.05.2022.
 24. Kruglashov, Anatoliy, „Ukraine-Romania Dialogue: Moving ahead from Distrust and Suspicions”, în *The European Space Borders and Issues*, 2016, pp. 319-333.
 25. Kuzio, Taras, „EU and Ukraine: A turning point in 2004?”, în *The European Union Institute for Security Studies*, nr. 47, 2003, <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/occ47.pdf>, accesat la 08.09.2023.
 26. Martinez, J. Oscar, *Border People. Life and society in the U.S. – Mexico borderlands*, The University of Arizona Press, 1994.
 27. Ministerul Afacerilor Externe, „Tratate bilaterale”, <http://www.mae.ro/tratate-bilaterale>, accesat la 16.11.2022.
 28. Ministerul Afacerilor Externe, „Ucraina”, 2021, <https://www.mae.ro/bilateral-relations/1734>, accesat la 05.12.2022.
 29. Morgenthau, Joachim; Hans, Thompson, Kenneth și Clinton, David, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, McGraw-Hill Education, New York, 1985.
 30. Nail, Thomas, *Theory of the Border*, Oxford University Press, New York, 2016, https://books.google.ro/books?hl=ro&lr=&id=gXTADAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=definitions+of+state+borders&ots=3swUSg7bWE&sig=ZA9W_h44BVMlJlJgX1GiAqzXw&redir_esc=y#v=onepage&q=definitions%20of%20state%20borders&f=true, accesat la 10.02.2022.
 31. Panchuk, Dmytro, „Effectiveness of EU Transgovernmental Cooperation in the Neighbourhood: Qualitative Comparative Analysis of Twinning Projects in Ukraine”, în

- Europe-Asia Studies*, 2019, vol. 71, nr. 3, pp. 480-509, <https://doi.org/10.1080/09668136.2019.1571168>, accesat la 30.08.2023
32. Parlamentul României, „Declarație din 28 noiembrie 1991 a Parlamentului României privind referendumul din Ucraina, din 1 decembrie 1991”, 29.11.1991, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/35747>, accesat la 03.11.2022.
33. Parlamentul României, „Legea 590/22.12.2003 privind tratatele”, 2003, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm?act_text?id=52769, accesat la 16.11.2022.
34. Parlamentul Ucrainei (Verkhovna Rada), „Legea Ucrainei privind cooperarea transfrontalieră”, publicată în Buletinul Oficial al Parlamentului Ucrainei, nr. 45, art. 499, 2004, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1861-15?lang=uk#Text>, accesat la 05.08.2022.
35. Perkmann, Markus și Sum, Ngai-Ling, „Globalization, Regionalization and Cross-Border Regions: Scales, Discourses and Governance”, în *International Political Economy Series*, 2002, pp. 3-21, https://doi.org/10.1057/9780230596092_1, accesat la 06.05.2022.
36. Preda, Cristian, „Partide, voturi și mandate la alegerile din România (1990-2012)”, în *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, vol. 13, nr. 1, 2013, pp. 27-110, https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/44740/ssoar-studiapolitica-2013-1-preda%20Partide_voturi_si_mandate_la.pdf?sequence=1&isAllowed=y, accesat la 07.09.2023.
37. Săgeată, Radu, *Euroregiunile de cooperare transfrontalieră din bazinul inferior al Dunării: Studiu geografic*, Editura Academiei Române, București, 2014.
38. Schack, Michael, „On the Multi-contextual Character of Border Regions”, în *Congress of the European Regional Science Association: Regional Cohesion and Competitiveness in 21st Century Europe*, Dublin, 1999, <https://www.econstor.eu/handle/10419/114264>, accesat la 02.03.2022.
39. Slusarciuc, Marcela, „Phare crossborder grants and changes in the crossborder economy: study case – Romanian-Ukrainian border”, în *Analele Universității „Ștefan cel Mare”*, Suceava, vol. 11, nr. 2(14), 2011, pp. 110-118, <http://www.annals.seap.usv.ro/index.php/annals/article/view/417/430>, accesat la 10.09.2023.
40. Sohn, Christophe, „Modelling Cross-Border Integration: The Role of Borders as a Resource”, în *Geopolitics*, vol. 19, nr. 3, 2014, pp. 587-608, <https://doi.org/10.1080/14650045.2014.913029>, accesat la 10.02.2022.

41. Stănescu, Manuel, „Relațiile româno-ucrainene în perioada 1917-1919”, în *Revista de istorie militară*, vol. 1-2, 2018, pp. 69-76, <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=872753>, accesat la 03.02.2023.
42. Sydoruk, Tetiana și Tyshchenko, Dmytro, „A Review of the Eastern Partnership after Ten Years: The Need to Reconsider its Efficacy”, în *Studia Politica, Romanian Political Science Review*, vol. 18, nr. 2, 2018, pp. 213-239, <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=706321>, accesat la 21.07.2023.
43. Torrey, E. Glenn, *Generalul Henri Berthelot. Memorii și corespondență 1916–1919*, Editura Militară, 2012.
44. *Tratatul cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare dintre România și Ucraina*, 1997, <http://www.dri.gov.ro/lege-nr-1291997-pentru-ratificarea-tratatului-cu-privire-la-relatiile-de-buna-vecinatate-si-cooperare-dintre-romania-si-ucraina-semnat-la-constantala-2-iunie-1997/>, accesat la 10.08.2023.
45. Țigănașu, Ramona; Jijie, Dumitru-Tudor și Kourtit, Karima, „Effectiveness and impact of cross-border cooperation programmes in the perception of beneficiaries. Investigation of 2007–2013 Romania–Ukraine–Moldova programmes”, în *Regional Science Policy&Practice*, vol. 12, nr. 5, 2020, pp. 867-891, <https://doi.org/10.1111/rsp3.12342>, accesat la 06.08.2022.
46. Vlasenko, Valeriy și Toma, Tetiana, „Misiunea diplomatică extraordinară a Republicii Populare Ucrainene în România”, în *Revista Transilvania*, nr. 9, 2018, pp. 89-96, <https://revistatransilvania.ro/misiunea-diplomatica-extraordinara-a-republicii-populare-ucrainene-in-romania/>, accesat la 03.03.2023.
47. Waltz, Kenneth, *Teoria politicii internaționale*, traducere de Nicoleta Mihăilescu, Editura Polirom, Iași, 2006.
48. Wolczuk, Roman, *Ukraine's Foreign and Security Policy 1991-2000*, Routledge, Londra, 2003.
49. Wróblewski, Lukasz, „New approach towards research in cross-border region”, în *Working Papers*, Faculty of International Business and Economics Poznan University of Economics, Poznan, 2013, pp. 1-15, https://www.researchgate.net/publication/273694245_New_approach_towards_research_in_cross-border_region, accesat la 15.05.2022.
50. Zsolt, Jakab, Albert și Lehel, Peti, *Procese și contexte social-identitare la minoritățile din România*, Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2009.